

УДК 339.54.012.435
JEL F130

В. Середа, канд. екон. наук, доц.,
Л. Мартинюк, канд. екон. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

МОДИФІКАЦІЯ ПРОТЕКЦІОНІСТСЬКОЇ СКЛАДОВОЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В статті здійснено аналіз теорії та практики використання протекціонізму в міжнародній торгівлі в умовах глобалізації. Визначено основні причини, позитивні та негативні наслідки та тенденції застосування політики протекціонізму в контексті функціонування СОТ. Обґрунтовано необхідність та особливості використання нетарифних інструментів при формуванні та реалізації зовнішньоторговельної політики країни.

Ключові слова: зовнішньоторговельна політика, протекціонізм, нетарифні інструменти, торговельні санкції, мита.

Постановка проблеми. В сучасних умовах зовнішньоторговельна політика країн знаходиться під впливом як ендогенних, так і екзогенних факторів. Зростання ролі останніх обумовлено формуванням глобальної економічної системи. Розвиток процесів глобалізації в сфері торгівлі привів до формування глобальної торговельної системи, спрямованої на лібералізацію умов торгівлі. Але, незважаючи на загальну тенденцію до лібералізації зовнішньоторговельних відносин, однією з важливих та суперечливих тенденцій зовнішньоторговельної політики є використання протекціоністських інструментів. Тому проблема використання протекціонізму в межах дотримання вимог СОТ традиційно займає одне з центральних місць у формуванні зовнішньоторговельної політики країн світу. А узагальнення досвіду використання протекціоністських інструментів має теоретичний та практичний інтерес, особливо для країн, що розвиваються, в умовах сучасних гео економічних трансформацій. У зв'язку із цим аналіз нових явищ та процесів у світовій економіці має велике практичне значення для визначення напрямків формування певних умов інтеграції України у світовий економічний простір.

Метою статті є визначення напрямків модифікації зовнішньоторговельної політики та виявлення особливостей використання протекціоністських інструментів в сучасних умовах для формування ефективної зовнішньоторговельної політики країни.

Аналіз останніх публікацій. Проблеми зовнішньоторговельної політики в цілому та протекціонізму, зокрема, розглядалися в літературі ще з XVIII століття. Важливу роль у формуванні теоретичної бази відіграли роботи А.Сміта, Д.Рікардо, Ф.Ліста, К.Маркса, Ф. Енгельса, Дж.Генри, М.Портера, А.Ругмана. Загальні та специфічні аспекти використання протекціонізму досліджувалися в роботах М.Абалкіна, О.Білоруса, В.Будкіна, М.Дудченка, И.Дюмулена, Я.Жаліла, І.Іващук, А. Кредісова, И.Лукінова, Д.Лук'яненко, Ю.Макогона, В. Новицького, Е.Обмінського, Ю.Пахомова, Ю.Преснякова, В. Соколова, А.Філіпенка.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. В той же час в публікаціях в основному зверталась увага на позитивні та негативні ефекти використання протекціоністських інструментів, причому чітко виявлялися прихильники протекціонізму або фритредерства в міжнародній торгівлі. Але не були узагальнені основні тенденції використання протекціоністських інструментів в сучасних умовах розвитку глобальної торговельної системи.

Виклад основного матеріалу. Зовнішньоторговельна політика країни відіграє все більшу роль у забезпеченні розвитку національної економіки в сучасних умовах. Це обумовлено зростанням міжнародних товарних потоків та тим фактом, що все більша частина національних еконо-

мічних систем обслуговує ці процеси. Тільки за 2001-2011 рр. експортна квота світу зросла з 24% до 31% [1].

В сучасних умовах формування глобальної економічної системи реалізується не тільки через розвиток глобальних ринків, а й через формування глобальних механізмів регулювання, які реалізуються через зовнішньоторговельну політику країн.

Зовнішньоторговельна політика країни включає 2 складові: стимулювання експорту та захист національного виробника від конкуруючого імпорту. Перша складова (стимулювання експорту) в більшій мірі реалізується через підвищення конкурентоспроможності національної продукції (відповідними інструментами стимулювання експортноорієнтованих виробництв), ніж через регулювання торговельних потоків. Вона в меншій мірі регулюється на глобальному рівні, охоплює меншу кількість інструментів. Основна увага в зовнішньоторговельній політиці та в регулюванні глобальної торговельної системи приділяється протекціоністській складовій.

Протекціонізм (від латинського слова "protecto" – захист, заступництво), як відомо, є державна політика створення сприятливих умов для вітчизняних виробників за допомогою обмеження доступу на внутрішній ринок іноземних виробників і постачальників, а також політика допомоги національному виробництву. Він виник ще в період первинного накопичення капіталу в XVI-XVIII ст. і був першою формою зовнішньоторговельної політики. В той час протекціонізм сприяв розвитку промисловості завдяки обмеженню доступу іноземних товарів внаслідок високого імпортного мита та вивозу стратегічно важливих вітчизняних товарів внаслідок високого експортного мита.

Протекціонізму властивий двоїстий характер. З одного боку, він послаблює зовнішню конкуренцію та стимулює виробництво товарів, що конкурують з імпортом; створює робочі місця, змінює структуру економіки; забезпечує можливості проведення модернізації та інтереси державної безпеки. З другого боку, протекціонізм приводить до сукупних втрат суспільства в цілому, підтримки підприємств з нижчою за світовий рівень конкурентоспроможністю, зниженню ефективності економіки внаслідок використання відносно більш дорогих факторів виробництва.

В сучасних умовах основними причинами використання протекціонізму є такі:

- недостатній рівень конкурентоспроможності національних товаровиробників, що виникає в результаті нерівномірності економічного розвитку. Нерівномірність в ринковій системі є об'єктивним процесом, який властивий як окремим національним системам, так і окремим галузям. Тому протекціонізм теж буде об'єктивним елементом зовнішньоторговельної політики будь-якого

* Розраховується як відношення світового експорту товарів та послуг до світового ВВП.

уряду. А питання – тільки за конкретними формами та термінами використання цих інструментів, щоб не гальмувати формування конкурентоспроможних на світовому ринку виробництв. Особливо важливою є підтримка виробників в умовах зміни структури виробництва для підвищення його ефективності [2, с.21];

- періодичне погіршення в країні господарської кон'юнктури внаслідок циклічного розвитку економіки. В такому випадку для швидкого поновлення попиту на вітчизняні товари є можливим тимчасове використання протекціоністських інструментів. Підтверджує цю ситуацію той факт, що в періоди економічних спадів протекціонізм посилюється;

- створення нових перспективних галузей в умовах формування нових ринків. В цьому випадку протекціонізм сприяє збільшенню обсягів та підвищенню ефективності національного виробництва;

- критичний стан платіжного балансу, особливо важливих для національної безпеки продуктів;

- недобросовісна комерційна практика іноземних постачальників (демпінг, субсидування), що вимагає відновлення справедливої конкуренції.

Перераховані вище причини використання протекціонізму спрямовані на підтримку нормального функціонування ринкового механізму в країні в умовах наявності в світовому господарстві економічних систем з різною ефективністю та кон'юнктурними особливостями.

Застосовуючи протекціоністські заходи треба пам'ятати, що зовнішня торгівля сприяє економічному розвитку через раціональне використання природних ресурсів – розширення експортних виробництв забезпечує введення в процес виробництва відносно більш дешевих ресурсів і виведення відносно більш дорогих, що компенсується імпортом. Тому політика захисту національного виробника має позитивні та негативні ефекти. Але позитивний ефект протекціонізму може бути тільки в короткостроковому періоді, а в довгостроковому – приводить до негативних наслідків. Звідси будь-які протекціоністські заходи можуть бути дієвими та ефективними для економічної системи тільки якщо вводяться тимчасово, причому не на тривалий період. А трансформація економіки в цей час має бути системною та цілеспрямованою.

Проте міжнародна торговельно-економічна практика засвідчує, що дуже часто уряди, які починають використовувати протекціоністські інструменти під час економічного спаду або для підтримки нових виробництв, далеко не зразу відмінюють ці заходи. Це приводить до підвищення внутрішніх цін, зниження рівня життя, консервації відсталості виробництва, його низької конкурентоспроможності, виникненню монополізму, знижує ефективність функціонування в цілому економічної системи.

Крім перерахованих існує ще один негативний аспект протекціонізму, який пов'язаний із створенням необхідності протекціоністських дій в ситуації, коли такі дії ідуть всупереч інтересам суспільства. Коли ініціаторами протекціоністських дій виступають групи підприємців або споживачів, олігархічні угруповання, які намагаються усунути торговельних суперників, тоді нерідко у відповідь на запити та скарги, інспіровані вітчизняними виробниками, під виглядом боротьби з недобросовісною конкуренцією уряд може без об'єктивних причин ввести на внутрішньому ринку захисні дії проти чесної діючих іноземних суб'єктів.

Ця сторона протекціоністської політики розглядалась достатньо давно. Так, експерти Секретаріату ГАТТ ще в 80-х рр. показали, що вигоди та втрати від лібералізації концентруються серед відносно невеликих груп підприємців, в той час як набагато більші втрати від

протекціонізму та вигоди від лібералізації розосереджуються на широкі верстви населення [3, с.61].

Сучасний механізм протекціонізму охоплює комплекс інструментів, які доповнюють один одного та постійно модифікуються під впливом як об'єктивних процесів розвитку світового господарства, так і інтересів окремих груп вітчизняних власників засобів виробництва. Як визначають сучасні економісти, комплекс протекціоністських інструментів включає традиційні та нові форми, явні та завуальовані, ефективні та неефективні, визнані світовими інституціями як допустимі та недопустимі.

Зважаючи на те, що члени СОТ, основною ціллю якої є лібералізація умов торгівлі, забезпечують 96% світового експорту, визначальною є тенденція до зниження тарифних бар'єрів. Проте на цьому фоні досить частим явищем є тимчасове підвищення мита. Можливості підвищення мита широко використовуються розвиненими країнами в контексті проведення антидемпінгових та компенсаційних розслідувань. Так, розвинені країни, в першу чергу США, Канада та ЄС, часто зловживали правами застосування антидемпінгових та компенсаційних мит, за ініціативою вітчизняних підприємців без достатніх причин проводили антидемпінгові розслідування, які стосувалися використання субсидій.

Достатньо характерним прикладом є стала ситуація на ринку сталеливарної продукції США в 2002 р. В березні 2002 р. керівництво США підняло імпортні мита до 30% на продукцію десяти країн (у тому числі і України), що призвело до різкого збільшення цін на сталеливарну продукцію. Це мито було введено під тиском сталеливарних компаній і привело до дефіциту окремих видів металопродукції в США. За даними Асоціації американських підприємств-споживачів сталі, ціни виросли в середньому на 70-75%, збільшилися терміни поставок, багато компаній не могли знайти необхідні спеціалізовані продукти. У цій ситуації Європейський Союз поставив питання про застосування торговельних санкцій у розмірі 371 млн. дол. Зіткнувшись з протестами підприємств-споживачів і тиском з боку ЄС адміністрація США трохи послабила протекціоністський режим, оголосивши у серпні 2002 р. про виключення з оплати митних зборів 178 видів металопродукції, що становило більше 50 % їх експорту з ЄС до США. Але цей крок не поліпшив загальної ситуації, і на фоні загального призупинення темпів зростання економіки США і стабілізації цін в цілому ціни на сталь та інші металопродукти продовжували зростати [4]. У цьому випадку використання протекціоністських інструментів було викликано і погіршенням становища на внутрішньому ринку, оскільки підвищення цін призводило до посилення позицій галузі без реальної структурної трансформації.

В Україні кількість випадків введення спеціальних мит за останні 10 років збільшувалась. Так, за 2002-2012 рр. рішенням Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі було ініційовано 45 випадків застосування спеціальних та антидемпінгових процедур відносно імпорту в Україну різних товарів промисловості, в тому числі за 2009-2012 рр. – 31 випадок (69%) [5].

Ще однією причиною підвищення мит є заходи у відповідь. Так, у квітні 2010 р. Бразилія збільшила імпортне мито на автомобілі, які виробляються в США, в 1,4 рази – до 50%. Раніше це мито було таким, як і на автомобілі, що вироблені в інших країнах, з якими Бразилія не мала торговельних угод щодо преференцій, і складало 35%. Таке рішення було частковою імплементацією санкцій до американських виробників у відповідності із рішеннями СОТ з питань нелегального субсидування урядом США виробників бавовни [6].

Дії у відповідь стали реакцією і на запровадження Україною в квітні 2013 р. спеціальних мит на імпорту нових автомобілів, що привело до негативної реакції серед інших країн-учасниць СОТ. В липні 2013 на засіданні Ради СОТ з торгівлі товарами були висловлені сумніви щодо обґрунтованості цих заходів та відмічено, що Україна не надала достатніх можливостей для попередніх консультацій відповідно до вимог правової бази СОТ. У відповідь Туреччина в червні запровадила додаткове мито у розмірі 25% на імпорту з України волоських горіхів, що привело до його зростання у 1,6 рази до 66,2%. Зважаючи на те, що мито на імпорту в Туреччину з інших країн залишилось на тому ж рівні, а з багатьох – і на нульовому, то Україна може втратити цей ринок, сумарний розмір якого 150 млн. дол. на рік, а частка України в 2012 р. склала 18%. У своїй нотифікації Туреччина вказала, що додаткове мито запроваджене нею у якості відповіді на обмеження, що були запроваджені на імпорту автомобілів (стаття 8.2. Угоди про гарантії у СОТ), якщо вимоги щодо проведення консультацій із зацікавленими сторонами були порушені. За даними Bloomberg BNA, це перший випадок застосування цієї статті в історії СОТ. Про введення своїх заходів у відповідь оголосила також Росія: підвищення мита на українські цукерки, термопідіроване скло і вугілля [7].

Цікавим аспектом підвищення мита є його зростання в умовах участі в інтеграційних об'єднаннях. Так, імпорту мита, що діяли в Бразилії до 2010 р. були нижчими, ніж вимагались за умовами СОТ, і нижчими, ніж у інших членів МЕРКОСУР. В період з 2009 по 2010 р. Бразилія підняла мита на 100 промислових товарів, включаючи продукцію машинобудування, телекомунікаційні товари, текстиль, іграшки. Більшість з них піднялось до рівня максимальної ставки у відповідності з угодами СОТ, інші продовжували знаходитись на більш низькому рівні, що давало та дає уряду можливість змінювати їх в залежності від економічної ситуації. Наприклад, максимальна ставка на тварин – 55%, діюча – 16%, на фрукти, овочі, рослини – відповідно 55 і 14%, на каву, чай, спеції, мінерали та метали – 35 і 20%, бавовну – 55 і 8%, рибу та рибопродукти – 35 і 16%, паливо – 35 і 6% [8]. Крім того, Бразилії було дозволено прийняти 100 винятків до зовнішнього митного тарифу МЕРКОСУР до 31 листопада 2015 р. і прийняти більш високі мита, ніж у інших членів об'єднання, на мобільні телефони, телекомунікаційне обладнання, комп'ютери, принтери, повітряні турбіни, хімічні та фармацевтичні товари та гриби [9].

В цілому в контексті функціонування СОТ і розвитку глобального ринку зниження імпорту митного тарифу має незворотній характер. Проте це не виключає збереження і до сьогодні в митних тарифах розвинених країн достатньо високого рівня мит, що визначаються двозначними цифрами. В 2010 р. середній рівень мит, що використовувалися в країнах так званої "четвірки" (США, ЄС, КАНАДА та Японія) склав відповідно 5,7; 6,9; 7,2 і 6,5%. Особливо високим залишається мито на сільськогосподарські товари – відповідно 11; 17,3; 22,9 і 18,2% [10, с.42].

Певним винятком з цього правила є звернення країн про перегляд умов членства в СОТ, що супроводжується підвищенням мит на ряд товарів. Такі заходи обумовлюються, як правило, складною ситуацією на внутрішньому ринку. Так, наприкінці 2012 р. Україна подала заяву на зміну умов членства, бажаючи змінити ввізні ставки на 371 товарну одиницю. У листопаді учасники Ради з торгівлі товарами СОТ (23 країни) відреагували заявою, в якій закликали Україну відкликати заяву, оскільки вважають дії недостатньо прозорими, і не зрозуміло, якими будуть компенсаційні заходи з боку Укра-

їни. Серед підписантів були США, ЄС та Китай, які є основними партнерами України [11].

Такий перегляд може стати найбільшим в історії СОТ. Експерти вважають, що в таких умовах СОТ буде більш жорстко реагувати на посилення протекціонізму та спроби захищати національні ринки в такий спосіб, тим більше, що захист економіки тільки за рахунок протекціонізму не сприяє її розвитку [12].

На сучасному етапі в практиці регулювання протекціонізму все більшого значення набувають нетарифні інструменти. Особливо актуальними вони стають в умовах максимального зниження мит, а також для компенсації неефективності ринкових механізмів. Фінансова криза, зміна клімату та вимоги до безпеки продуктів харчування привели до розширення використання нетарифних інструментів та заходів з регулювання торгівлі послугами.

Спеціалісти СОТ вважають, що зараз склалися умови для більш уважного ставлення до нетарифних інструментів:

- намітилась тенденція використання нетарифних інструментів в більшій мірі для досягнення певної групи цілей державної політики, ніж для захисту виробників від конкуренції (безпека продуктів, якість докілья, здоров'я людей, інші соціальні аспекти). Йдеться про перехід від "захисту до попередження", від кількісних аспектів зростання доходів до якості життя;

- в результаті різноманітності нетарифних інструментів ускладнилась необхідність вибору адекватних форм, що обумовлено можливими наслідками застосування та альтернативними підходами до досягнення цілей економічної політики;

- під впливом процесів глобалізації посилюється роль державного регулювання як на національному, так і на міжнародному рівні;

- значна частка суперечок, що розглядаються СОТ, стосується використання нетарифних інструментів;

- на відміну від мит нетарифні інструменти не можуть йти по шляху зменшення релевантності, не зменшуються в значенні, продовжують обмежувати впливати на обсяги товарних потоків та інвестицій;

- виникає все більша необхідність регулювання цих інструментів на міжнародному рівні, що стає однією з ключових задач для СОТ [13].

Увага акцентується також і на тому, що нетарифні інструменти можуть мати подвійне призначення: на поверхні виглядати як такі, що обмежують торгівлю, а в дійсності слугувати іншим цілям уряду. Це називають "політикою заміщення" ("policy substitution"), та використовують тоді, коли більш прозорі інструменти (мита) недоступні або коли політики приховують свої цілі [13].

За деякими оцінками, кількість нетарифних інструментів досягає шести сотень. Проте структура їхнього використання значно змінилась. За даними World Trade Report 2012, в 1968 р. серед всіх нетарифних інструментів, які використовувалися по відношенню до несільськогосподарської продукції, найбільша частка припадала на кількісні обмеження та ліцензування імпорту (21%) та доплати, портові збори, податки та ін. (14%), а в 2005 г – на технічні бар'єри в торгівлі (загальні, технічні регламенти та стандарти, а також тестування та сертифікацію 37%) і митні формальності (10%), на кількісні обмеження і ліцензування припадало тільки 7% [13]. Основними відмінними рисами сучасних нетарифних інструментів є їхня непрозорість та ефективність, а також, як і будь-яких протекціоністських інструментів, наявність як економічних, так і політичних наслідків для різних соціальних груп.

Незважаючи на існування достатньо великої кількості різноманітних класифікаційних підходів до нетарифних інструментів, спеціалісти СОТ, виходячи з цілей їхнього використання, поділяють їх на дві групи. Перша група спрямована на підвищення суспільного добробуту і включає такі інструменти, що компенсують неефективність ринкових механізмів, використовують ринкові можливості країн або фірм (маніпулювання умовами торгівлі або нормою прибутку). Заходи, спрямовані на використання ринкових можливостей, здійснюються за рахунок торговельних партнерів (*beggar-thy-neighbour practices*), а заходи, спрямовані на виправлення "провалів" ринку, призводять до виникнення об'єктивних ефектів політики.

Друга група протекціоністських інструментів, що спрямовані на досягнення політичних цілей, обумовлює реалізацію інтересів певних груп виробників або споживачів. І хоча в економічній літературі вважається, що споживачі більш багаточисленні та різноманітні, що не дає їм можливості ефективно впливати на уряд, в сучасних умовах громадянське суспільство та неурядові організації стали активними та впливовими суб'єктами з питань здоров'я та безпеки споживачів, охорони довкілля [13].

Експерти СОТ вважають, що це приведе до подальшого розмежування протекціоністських інструментів на такі, що: а) регулюють конкурентоспроможність і б) сприяють досягненню певних соціально-економічних цілей. Але це не означає, що ці дві цілі не можуть співпадати, наприклад, під час захисту молодих галузей.

У 2011 р. країни-члени СОТ направили 1122 повідомлення про свої технічні регламенти. Основними цілями, заявленими в нотифікаціях, були: захист здоров'я й безпеки людини (782 нотифікації – 69,7%), запобігання обманній практиці (253 – 22,5%), охорона довкілля (188 – 16,8%), забезпечення якості товарів (154 – 13,7%), надання інформації для споживачів та маркування товарів (112 – 10,0%), зниження або усунення торговельних бар'єрів (41 – 3,7%), спрощення процедур торгівлі (15 – 1,3%) [14, с.35].

Останнім часом причинами використання нетарифних інструментів, щоб обмежити вільний доступ до певних товарів, стають не тільки економічні, а й соціальні цілі: забезпечення національної безпеки, підтримка моральних або релігійних принципів, збереження соціальної згуртованості (якщо суспільство складається з різних етнічних або соціальних груп) [13].

Як вже відмічалось, найбільш розповсюдженими нетарифними інструментами є технічні бар'єри в торгівлі, застосування санітарних та фіто санітарних норм. І найбільш активно вдаються до цих інструментів саме розвинені країни. У ЄС у середині березня 2013 Єврокомісія повідомила про розробку проекту Постанови Європарламенту і Ради про контроль за ринком промислових товарів. Передбачається створення єдиного гармонізованого нормативно – правового документа, який може застосовуватися горизонтально в усіх сферах, спрямованого на підвищення безпеки продукції. Прийняття цього документа очікується в першому півріччі 2014 р. Постанова спрямована, з одного боку, на спрощення та удосконалення законодавства, створення сприятливих умов торгівлі, а з іншого – товари, вироблені за межами ЄС, можуть розміщуватися на його ринку тільки за умови отримання дозволу на вільний обіг [15].

Метою постанови є краще використання правил з контролю за ринком товарів в ЄС, підвищення безпеки і захисту здоров'я людини, захисту підприємств від недобросовісної конкуренції. Зокрема, передбачається створення єдиної інформаційної бази "Інформаційні та комунікаційні системи нагляду за ринком" (ICSMS) і удосконалення "Системи швидкого обміну інформацією"

(RAPEX), призначених для акумулювання та обміну інформацією між країнами – членами ЄС. Це дозволить уникнути дублювання заходів з боку аналогічних служб в країнах-членах ЄС. Сфера дії документа не поширюється на продукти харчування та упаковку, пестициди, певні види медичного обладнання, лікарські засоби і деякі інші.

Для підвищення безпеки товарів передбачається посилення контролю на зовнішніх кордонах ЄС, щоб призупинити введення в обіг товарів, які можуть бути небезпечними. При цьому контролюючим органам буде дозволено стягувати платежі з підприємств, які ввозять продукцію в ЄС, для повного або часткового покриття витрат цих органів на проведення експертизи товарів. Обсяг імпорту продукції, яка підпадає під цю Постанову, складає в ЄС більше 50%.

У багатьох країнах Європейського Союзу вимоги до стандартів є більш жорсткими, ніж задекларовано загальними документами союзу. Так, у Данії всі електро побутові товари, крім відповідності стандартам ЄС, повинні пройти апробацію в спеціалізованій агенції Данії "DEMKO".

Країни, що розвиваються, теж ідуть по шляху використання протекціоністських інструментів для досягнення певних соціальних цілей, включаючи країни пострадянського простору. Так, в 2010 р. в Грузії набув чинності закон, згідно з яким посилюється контроль за продуктами харчування. Цей закон прийнято в контексті впровадження в Грузії міжнародних стандартів продуктової безпеки. Нові вимоги пред'являються не тільки до імпортерів, а й до підприємств, які орієнтовані на експорт у ЄС [16].

В Україні протекціоністські інструменти використовуються в основному для досягнення традиційних цілей захисту вітчизняних виробників. Тарифне регулювання здійснюється відповідно до домовленостей СОТ. Так, Україна приєдналася до низки секторальних "нульових" домовленостей про зниження ставок на такі групи товарів: сталь, іграшки, деревина, кольорові метали, фармацевтичні препарати, папір, сільськогосподарська техніка, меблі, інформаційні технології, наукове, медичне обладнання, будівельна техніка, дистильовані спирти, цивільна авіація. Крім того, приєдналася до секторальної гармонізації з хімічних товарах (5,5-6,5 %), текстилю й одягу (0-17,5 %) [17]. Більшість секторальних домовленостей охоплюють комплектуючі та сировину для виробництва технологічної продукції, а не кінцевої продукції.

Середньорифметична ставка кінцевого рівня імпортного мита в Україні на кінець 2012 р. становила 11,16 % для сільськогосподарських продуктів і 4,85 % для промислових товарів [17]. У той же час відповідно до міжнародних угод є товари, на які митні тарифи будуть змінюватися в 2013 р.: плоди, горіхи, ракоподібні, певні види транспортних засобів і моторних човнів і катерів.

Після вступу країни в СОТ у 2008 р. практично були ліквідовані квоти на ввезення товарів: у 2008 р. – 7 товарних позицій, з 2013 – 1 (цукор-сирець), а також квоти на харчові продукти у відповідності з угодою про вільну торгівлю з Македонією [18].

Проте, зважаючи на введення спеціальних імпорتنих мит на автомобілі, обмеження на поставку коксу та коксівного вугілля, імпорتنі бар'єри в сегменті поновлюваної енергетики та внесення пропозицій в СОТ про перегляд ставок на 370 товарних позиціям, Україна в 2013 р. увійшла до числа світових лідерів з торговельного протекціонізму поряд із Росією, Бразилією та Аргентиною [19]. Про це йшлося в щорічній доповіді Єврокомісії, яка присвячена торговельним бар'єрам. Такі заходи оцінюються як несумісні з обов'язками України як члена СОТ. Це приводить і до погіршення позицій України в глобальному рейтингу стимулювання торгівлі

(Enabling Trade Index): 2009 р. – 71 місце, 2010 – 81, 2012 – 86 місце [20].

Висновки. Отже, в сучасну епоху розвитку глобалізації протекціоністські обмеження імпорту та підтримка вітчизняного товаровиробника не виключаються з економічної політики, а модифікуються, набувають нових форм і виконують нові функції, особливо в періоди падіння економічної кон'юнктури або широкомасштабного реформування національної економіки, її структурної перебудови. Проте використання цих інструментів регулюється міжнародними правилами, насамперед, СОТ, яка поступово оформляє ці обмеження і підтримку в певні ліміти: кількісні, за термінами і цілям. Саме таким чином мінімізуються негативні наслідки протекціонізму в інтересах розвитку національних економічних систем, світової торгівлі і добробуту споживачів глобальної економіки.

Список використаних джерел

1. Розраховано на основі даних: International Trade Statistics 2012. Appendix: Historical trends. List of tables. – P.208-210 [Електронний ресурс] / World Trade Organization. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2012_e/its2012_e.pdf; World Economic Outlook Database, April 2013 [Електронний ресурс] // International Monetary Fund. Data and Statistics. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/weodata/weorept.aspx?sy=2001&ey=2012&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&pr1.x=62&pr1.y=11&c=001&s=NGDPD%2CPPP&GDP&grp=1&a=1> (дата звернення: 25.09.2013).
2. Гапотченко К.В. Протекціонізм: природа і практика застосування / К.В. Гапотченко // Економіка і управління. – 2011. – № 2. – С.19-23.
3. Дюмулен І. И. Всемирная торговая организация / И.И. Дюмулен. – М.: Экономика, 2003. – 271 с.
4. Торговый конфликт между США и ЕС: ВТО поддерживает Европейский союз // Бюллетень иностранной коммерческой информации. – 2010. – № 15. – С. 1.
5. Антидемпінгові, спеціальні та антисубсидійні розслідування. Рішення міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=90071. (дата звернення: 17.08.2013).
6. Державна підтримка українського експорту. Про підвищення мита на транспортні засоби, що постачаються з США в Бразилію. [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/torg_obmegennja/bra/3813.html. (дата звернення: 27.05.2013).
7. Щодо окремих аспектів використання механізмів СОТ для захисту інтересів національних товаровиробників". Аналітична записка [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень. Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1278/>. (дата звернення: 20.09.2013).
8. Current Situation of Schedules of WTO Members. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт СОТ. – Режим доступу: http://wto.org/english/tratop_e/schedules_e/goods_schedules_table_e.htm. (дата звернення: 05.05.2013).

9. Bases de Datos. Arancel Externo Común. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт МЕРКОСУР. Режим доступу: http://www.mercosur.int/t_container.jsp?contentid=287&site=1&channel=secretaria. (дата звернення: 10.05.2013).

10. Щебарова Н. Государственное регулирование: соотношение свободы торговли и протекционизма / Н. Щебарова // Мировая экономика и международные отношения. – 2011. – № 3. – С. 39-45.

11. Княжанський В. Політика протекціонізму як складова забезпечення національної безпеки України [Електронний ресурс] // Ліга. Мониторинг СМІ. – Режим доступу: http://smi.liga.net/articles/2012-12-04/7390581-ukraina_khochet_reanimirovat_protteksionizm.htm#. (дата звернення: 15.09.2013).

12. Українська політика протекціонізму несумісна з членством у СОТ [Електронний ресурс] // Центр Разумкова. Офіційний сайт. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=4002. (дата звернення: 20.09.2013).

13. World Trade Report 2012. Trade and public policies: A closer look at non-tariff measures in the 21 st century. Published by the World Trade Organization. – С.3, С.4, С.44-45, С.50, С.51. WTO Online Bookshop. <http://onlinebookshop.wto.org>. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report12_e.pdf. (дата звернення: 20.05.2013).

14. Іващук І. Суперечності застосування країнами інструментів захисту національних інтересів в умовах прихованого протекціонізму / І.Іващук // Економіка. – 2012. – №6 (120), листопад. – С. 30-37.

15. Відомості країн СОТ. Інформаційний бюлетень. Випуск 12, березень 2013. [Електронний ресурс] // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Офіційний сайт. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/ua/trade_policy_project/newsletter/?pid=3851. (дата звернення: 06.05.2013). З повним текстом регламенту можна ознайомитися за адресою: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0075:FIN:EN:PDF>.

16. Законодавчі зміни в Грузії у сфері міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією [Електронний ресурс] // Державна підтримка українського експорту. Міністерство економічного розвитку і торгівлі. Офіційний сайт. – Режим доступу: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/torg_obmegennja/geo/3452.html. (дата звернення: 03.05.2013).

17. Довідка щодо зобов'язань України в СОТ. Зобов'язання щодо зниження та зв'язування тарифних ставок. [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі. Офіційний сайт. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=188046&cat_id=38231. (дата звернення: 23.05.2013).

18. Інформація щодо стану використання експортно-імпортних квот у 2013 році. [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі. Офіційний сайт. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=50301. (дата звернення: 03.05.2013).

19. ЕС назвав Україну одним из лидеров по торговому протекционизму. [Електронний ресурс] // LB.ua. Інформаційний портал. – Режим доступу: http://economics.lb.ua/state/2013/09/05/224218_es_nazval_ukrainu_liderov.html. (дата звернення: 10.09.2013).

20. The Global Enabling Trade Report 2009; The Global Enabling Trade Report 2010; The Global Enabling Trade Report 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibt.org/index.php?option=com_k2&view=download&id=115_f0867f9101fb8b2aeca52e808904c25&Itemid=72; http://www.ibt.org/index.php?option=com_k2&view=download&id=114_2ff76ed71b77cafef02e061d997b81af&Itemid=72 (дата звернення: 03.05.2013).

Надійшла до редакції 30.08.13

В. Середа, канд. экон. наук, доц.,
Л. Мартынюк, канд. экон. наук, доц.
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

МОДИФИКАЦИЯ ПРОТЕКЦИОНИСТСКОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ВНЕШНЕТОРГОВОЙ ПОЛИТИКИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В статье осуществлен анализ теории и практики использования протекционизма в международной торговле в условиях глобализации. Определены основные причины, позитивные та негативные последствия и тенденции применения политики протекционизма в контексте функционирования ВТО. Обоснована необходимость использования нетарифных инструментов при формировании и реализации внешней торговой политики государства.

Ключевые слова: внешнеторговая политика, протекционизм, нетарифные инструменты, торговые санкции, таможенные пошлины.

V. Sereda, PhD in Economics, Associate Professor,
L. Martynuk, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

MODIFICATION OF COMPONENT PROTECTIONIST TRADE POLICIES INTO GLOBALIZATION

The analysis of theory and practice of international trade protectionism in modern conditions is made in article. The main reasons, positive and negative results of protectionism policy according to SOT functioning are defined. It's proved the necessity of using nontariff instruments during formation and realization of external trade state policy.

Keywords: international trade policy, protectionism, non-tariff measures, trade sanctions, customs duties.